

הלוחמות שסובלות מפוסט טראומה מנהלות קרב בשתי חזיתות

הן מתקשות להשתחרר מחוויות שהותיר בהן השירות, אך חוששות מעמדת הקורבן. "נלחמנו להגיע למקום הזה, אז עכשיו פתאום אנחנו באות ובוכות?", מסבירה שיר פלד, ששירתה כמסתערבת. לורן דגן עמוס, שהיתה לוחמת בקרקל, אומרת ש"ההרגשה היא שאם נבקש עזרה, זה ישרת את אלה שמתנגדים לשילוב לוחמות"

יניב קובוביץ, 14.04.2021 05:51

6 ביוני 2005, השעה קצת אחרי שש בבוקר. במחסום היציאה מקלקיליה משתרך טור ארוך של פלסטינים שמבקשים לצאת לעבודה בישראל, ומולם עומדים לוחמות ולוחמים של גדוד קרקל. אחת החיילות מבחינה בשתי נשים פלסטיניות עולות למונית, שמתקדמת לכיוון שטח ישראל. היא מבקשת מהן להזדהות, ופורצת קטטה. מפקדת המחסום, לורן דגן עמוס, מהלוחמות הראשונות שגויסו לקרקל, לא חושבת פעמיים ורצה לסייע לחברתה. "תוך כדי המאבק אני שומעת את החיילים במחסום צועקים: 'פיגוע, יש להן מטען על הגוף'", היא משחזרת, ומתקשה לעצור את הבכי. "לא הבנתי מה קורה, ומצאתי את עצמי שרועה על הכביש יחד עם שתי הפלסטיניות, כשכל מי שהיה בסביבה פשוט התחיל להתרחק. אני לא זוכרת אם צעקתי לעזרה, חשבתי רק שאם זה קורה אז שיקרה מהר וקצר, שלא ארגיש יותר מדי כאב".

היא לא יודעת להגיד כמה זמן שכבה על הכביש והמתינה למותה, עד שלמקום הגיעו שני ג'יפים של כוחות הביטחון. להפתעתה, גם הם לא ניסו לחלצה. "הם היו אנשי שב"כ או לוחמים של צה"ל, אבל ראיתי שהם פשוט נעמדו רחוק ממני וצעקו לי שלא לירות, כי זה יגרום להפעלת המטען". רק מאוחר יותר, כשהיה ברור שהנשים הפלסטיניות לא נשאו מטען, הסתערו עליהן החיילים. "אני לעולם לא אבין למה הם הפקירו אותי שם על הכביש. עד היום אף אחד לא הסביר לי למה. הרגשתי שהגוף שלי פשוט קרס שם", היא מסבירה את חוסר היכולת להגיב בסיטואציה הקשה.

בעקבות האירוע החליטו מפקדי היחידה להעבירה לשירות עורפי. רק 16 שנים לאחר אותו יום, כשהיא בת 35, דוקטורנטית שחוקרת את הסכסוך הישראלי-פלסטיני ("אני רוצה להבין למה רצו להרוג אותי", היא מסבירה), היא מצאה את האומץ לדבר על מה שנתפס אצלה ככישלון. "אני, שהייתי סיפור הצלחה, הוכחה לזה שנשים יכולות להיות לוחמות, ששלחתי לרמטכ"ל מכתב של עשרה עמודים, עם מחקרים מהעולם על למה מגיע לי להיות לוחמת - נכשלתי ברגע האמת שם במחסום, וזה שבר אותי. אני חיה עם הכישלון שלי כל רגע". רק כשפיזיותרפיסט שטיפל בה אמר את המילים "פוסט טראומה", הבינה ש"לכישלון שלי כלוחמת יש שם".

דגן עמוס היא אחת מתוך 100 לוחמות ותומכות לחימה בצה"ל ובמג"ב שהשתתפו באחד מהמחקרים הגדולים ביותר שנערכו בקרב נשים הלוחמות קרב. את המחקר ערכו פרופ' אילת הראל-שלו מהתכנית

לניהול וישוב סכסוכים והמחלקה לפוליטיקה וממשל, באוניברסיטת בן-גוריון, ופרופ' שיר דפנה-תקוע מהפקולטה לעבודה סוציאלית במכללה האקדמית אשקלון והמרכז הרפואי קפלן. בתחילת הדרך הן ביקשו לשמוע מהלוחמות "מה היה האירוע המשמעותי ביותר שחוו במהלך השירות הצבאי". אך מהר מאוד הבינו החוקרות שיש כאן סיפור מורכב יותר, שטרם סופר. "כמעט כולן העידו שזו היתה הפעם הראשונה שבה הן נשאלו על מה שעברו בשירות ועל הדרך שבה התמודדו", מספרת פרופ' הראל-שלו, שהמחקר שלה ושל שותפתה הפך לספר שכותרתו "על ביטחון וחוסר ביטחון: הקרב הכפול של נשים לוחמות", בהוצאת "פרדס".

כל הלוחמות שרואיינו למחקר סיפרו שבמהלך שירותן חוו אירועים טראומטיים, שבהם חשו חרדה גדולה וסכנת חיים. נקודה נוספת שעלתה בכל השיחות נגעה לקושי שעמו התמודדו כנשים בתפקיד שנתפס כגברי. "מהר מאוד הבנו שנשים ששירתו בחזית חשות שהן מנהלות קרב כפול", אומרת הראל-שלו. חזית אחת היא שדה הקרב, שבו הן חשופות לטראומה מתמשכת, והקרב השני מתנהל בחברה: "במאבק בכוחות המתנגדים להשתלבות נשים בתפקידי לחימה".

רק שש מתוך מאה הנשים שהשתתפו במחקר העידו כי הן פנו מיוזמתן לייעוץ פסיכולוגי או פסיכיאטרי בזמן השירות או אחריו. זאת, אף שכל המרואיינות ציינו שלקחו חלק באירוע שבו נחשפו למוות, או לפגיעה גופנית שלהן עצמן או של אחרים. המחקר מצא שהשיעור הנמוך של הפניות לקבלת עזרה מקצועית נבע מחשש מפני תיוג. לדברי דגן עמוס, "ללוחמת תמיד יהיה יותר קשה לגשת ולבקש עזרה. ההרגשה היא שאם אני, שנלחמתי ללכת לקרבי, פתאום אלך ואבקש סיוע של הקב"ן, זה ישרת את אלו שמתנגדים לשילוב הלוחמות, שהנה אמרנו לכם שזה לא מצליח". היא משווה את מצבן של הלוחמות היום למצב שבו היו חיילים אחרי מלחמת יום כיפור. "זה בושה להודות שיצאת משם עם טראומה", היא מסבירה. "אני, שהייתי אמורה לצאת לקצונה, שהייתי התשובה הכי טובה לכל אלו שמזלזלים בלוחמות, נכשלתי". היא מספרת שכשהיא מגיעה לשחות בבריכה בבית הלוחם, אנשים מסביב מניחים שהיא בת זוגו של נכה צה"ל. "אני לא נפגעת מזה. אני מתביישת בעובדה שאני בבריכה הזאת כי כשלתי ברגע האמת".

את הזלזול שחשה אז מחבריה ליחידה היא משייכת לתחושה רחבה בהרבה. "ביום שישי, לפני היציאה הביתה, המפקד שלנו היה מחליף את המדים והכומתה כדי שלא ידעו שהוא מפקד על לוחמות בקרקל. זה נחשב אז למביך מבחינתו", מספרת דגן עמוס. "הלוחמות האלה קמות כל יום להילחם עבור המדינה ושומרות על אזרחי ישראל".

שיר פלד, שהיתה המסתערבת הראשונה ביחידת המסתערבים של מג"ב, מבינה היטב את תחושת הבושה. לפני שנתיים הבינה שהיא סובלת מפוסט טראומה, וניסתה להקים קבוצת פייסבוק בשם "אחוות לוחמות", אך נתקלה בקשיים. "בנות לוחמות מרגישות שהן נשים חזקות", היא מסבירה, "קשה לנו לחשוב על עצמנו במונחים של קבוצת תמיכה, להיות במקום של קורבן. לגברים אין בעיה ליפול על המערכת ולהגיד: תראו מה עשיתם לי ואיך יצאתי. אבל אנחנו הלוחמות נלחמנו להגיע למקום הזה, לתפקידים האלה. אז עכשיו פתאום אנחנו באות ובוכות?"

פלד מספרת שכבר בזמן השירות הרגישה שהיא נאבקת בשתי חזיתות. "לא היה דבר כזה מבחינת הלוחמות להראות חולשה. אם רק הסתכלנו על הכיוון הלא נכון, הגברים ביחידה היו קוטלים אותנו. אז

בטח לדבר על קושי או לבכות, זה לא קיים". לדבריה, גם אירועים מבצעיים שימשו נושא לבדיחות על חשבון הלוחמות. "היה לי אירוע של מחבל שעמד מולי עם אקדח. אנחנו עומדים אחד מול השני ויש לו מעצור, הוא לא מצליח לירות בי. כשהוא התחיל לרוץ שמתי לו רגל, הוא נפל וכך עצרנו אותו. עד היום יש דחקה ביחידה על כך ששמתי לו רגל, שלא יריתי בו. אבל עצרתי מחבל, תפסתי אותו. אם זה היה לוחם הוא היה מקבל צל"ש, אבל אצל נשים תמיד יקטינו את ההישג".

פרופ' הראל-שלו סבורה שההתעלמות ממצבן הייחודי של הלוחמות נובעת מחוסר ידע. "אמנם עברו קרוב לשלושה עשורים מאז שנשים התחילו להיכנס לתפקידי לחימה, אבל עד היום כל הידע המחקרי שנאסף בנושא פוסט טראומה מבוסס על לוחמים גברים". לדבריה, נשים נכללו במחקרים רק אם סבלו מפגיעה פיזית. "המחקרים שעוסקים בנושא בוצעו לרוב על ידי חוקרים מתחום הפסיכותרפיה. אני מגיעה מחקר המגדר", היא מסבירה את אחת הסיבות האפשריות לפער. "צה"ל והמדינה חייבים להבין שגם הלוחמות ותומכות הלחימה נמצאות באירועים עם פוטנציאל לטראומה. ההתעלמות מהמצב הזה מביא אותן לקרב כפול - הקרב מול האויב והקרב מול המערכת והחברה".

המחקר מספק הצצה לסוג הטראומות שאיתן מתמודדות גם מי ששירתו בתפקידים תומכי לחימה. ג'אנה (שם בדוי), קצינה ששירתה כתומכת לחימה בגזרת עזה, סיפרה לחוקרות על שני אירועים שלא מרפים ממנה, גם שנים לאחר השחרור. "היה אירוע שבו רכב צבאי התפוצץ לרסיסים, יחד עם הלוחמים שישבו בו. למחרת היום, בחמ"ל, ראיתי (עוד) כלי רכב כבד, עמוס חומרי נפץ, נורה ומתפוצץ, וחמישה חיילים שהתאדו לגמרי". כשישבה בחמ"ל אחרי הפיצוץ, היא צפתה בלוחמים מחפשים אחר חלקי הגופות של חבריהם. "שנים לאחר השחרור התעוררתי בלילות מהזיכרון של החיילים זוחלים על הכביש ומחפשים את חלקי הגופות של חבריהם ההרוגים".

הראיונות הראו כיצד הנורמות המגדריות בסביבה הצבאית גרמו לנשים להתכנס ולפחד מכל הבעה של רגש. אלה תיארה כיצד ישבה בחמ"ל וצפתה בחברה נהרג בשטח. "ראיתי בעיניים שלי איך הוא נהרג על המסכים בחדר המלחמה. את רואה את זה ואת לא יכולה לבכות, את פשוט לא יכולה לבכות", סיפרה.

דבי, ששירתה כחובשת קרבית, השוותה את התפקוד שלה לזה של הלוחמים הגברים שהיו סביבה. "כשהביאו את הגופות ואת החיילים הפצועים, לא הרגשתי כלום. לא חשבתי על כלום", תיארה. "אני זוכרת את הריח. אני מריחה את זה עכשיו... אחד החובשים הקיא ואחר הרגיש בחילה. התעלמתי מזה והמשכתי לעשות דברים, לטפל בהם, כאילו זה לא היה חלק מהחיים שלי".

פרופ' הראל-שלו מסכמת את מסקנות המחקר: "חשוב שתהיה בצבא מודעות להבדלים המגדריים בחקר הטראומה. הקשבה זו עשויה להאיר את עינינו בנוגע להיבטים נסתרים של מלחמה ושל קרב ולהיבטים נסתרים של הטראומה".

למרות כל הקושי, רוב מוחלט של המרואיינות במחקר טענו שהיו חוזרות על השירות הצבאי שלהם. גם דגן עמוס מספרת שלא היתה בוחרת אחרת. "הייתי עושה היום הכל אותו הדבר, גם אם הייתי יודעת שזה יביא לאותה התוצאה שאני מתמודדת איתה היום. הייתי עושה הכל כדי להיות שוב לוחמת. זו תחושת גאווה שלא ניתן להסביר למי שלא חווה אותה".

